

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**на тему: «РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА»**

на здобуття освітнього ступеня	<u>бакалавра</u>
зі спеціальності	<u>029 Інформаційна, бібліотечна та архівна</u>
	<u>справа</u>
освітньо-професійної програми	Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело*

Аліна КОМАРЕНКО

Виконала: здобувач вищої освіти
гр. ДЗД-41
Аліна КОМАРЕНКО

Керівник: Леся КОВАЛЬСЬКА
доктор історичних наук, професор

Рецензент:
доцент кафедри
інформаційних систем
управління,
Донецького національного
університету
імені Василя Стуса
кандидат педагогічних наук,
доцент Тетяна ЯВОРСЬКА

Київ 2025

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва**

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

Ступінь вищої освіти бакалавр

Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Освітньо-професійна програма Документознавство та інформаційна діяльність

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри документознавства
та інформаційної діяльності

_____ Тетяна СИДОРЕНКО
« ____ » _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Комаренко Аліни Віталіївни

1. Тема кваліфікаційної роботи «Роль бібліотек у формуванні інформаційної культури суспільства», керівник кваліфікаційної роботи проф., д.і.н. Ковальська Леся Андріївна професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності, затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «24» лютого 2025 р. № 56

2. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи:

Мета кваліфікаційної роботи – визначення ролі бібліотек у формуванні інформаційної культури в умовах цифрової трансформації суспільства.

Об’єктом дослідження є формування інформаційної культури суспільства через діяльність бібліотек.

Предметом дослідження – особливості функціонування електронних архівів в умовах цифровізації.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Особливості функціонування електронних архівів
2. Правове регулювання діяльності електронних архівів
3. Сучасний стан і перспективи розвитку електронних архівів в Україні

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація, 6 рисунків, додатки.

6. Дата видачі завдання «26» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	18.09.2024	
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.09.2024	
3	Підготовка 1 розділу	07.01.2025	
4	Підготовка 2 розділу	22.04.2025	
5	Підготовка 3 розділу	01.05.2025	
6	Висновки	09.04.2025	
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.05.2025	
8	Написання відгуку науковим керівником	14.05.2025	
9	Оформлення й представлення роботи на кафедру та перевірка на плагіат	16.05.2025	
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	20.05.2025	
11	Попередній захист роботи	26.05.2025	
12	Основний захист кваліфікаційної бакалаврської роботи	18.06.2025	

Здобувачка вищої освіти

Аліна КОМАРЕНКО

Керівник

кваліфікаційної роботи

Леся КОВАЛЬСЬКА

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра: 55 стор., 6 рис., 54 джерела.

Мета кваліфікаційної роботи – проаналізувати процес розвитку електронних архівів в Україні в контексті технологічних змін і потреб правового регулювання їх функціонування і встановити основні проблеми та перспективи удосконалення цієї сфери.

Об’єктом дослідження є електронні архіви в умовах нових технологічних викликів та потреб нормативного підкріплення їх діяльності.

Предметом дослідження стала роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та їхня діяльність у розвитку інформаційної культури в умовах цифрової трансформації.

Короткий зміст роботи: Розглянуто теоретичні засади формування інформаційної культури суспільства, зокрема визначено її поняття, сутність та складові. Проаналізовано інформаційну культуру як важливий чинник розвитку сучасного суспільства, а також окреслено роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та формуванні інформаційної культури. Висвітлено основні напрями діяльності бібліотек у цьому процесі: визначено їхні функції та завдання, охарактеризовано бібліотечні послуги в умовах цифрової трансформації, розкрито значення освітньої та просвітницької діяльності. Особливу увагу приділено специфіці функціонування публічних, шкільних та університетських бібліотек, а також проаналізовано зарубіжний досвід у формуванні інформаційної культури. Узагальнено сучасні тенденції та перспективи розвитку бібліотек в умовах цифровізації та становлення інформаційного суспільства..

Ключові слова: інформаційна культура, бібліотека, суспільство, цифрова трансформація, доступ до інформації, бібліотечні послуги, публічна бібліотека, шкільна бібліотека, університетська бібліотека, інформаційно-комунікаційні технології, просвітницька діяльність, цифровізація.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА	9
1.1 Поняття про інформаційну культуру, її сутність та складові.....	9
1.2. Інформаційна культура як вирішальний чинник розвитку сучасного суспільства	15
1.3 Роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та розвитку суспільства	20
РОЗДІЛ 2 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ.....	26
2.1 Функції та основні завдання сучасних бібліотек у розвитку суспільства	26
2.2. Бібліотечні послуги в умовах цифрової трансформації	30
2.3. Освітня та просвітницька діяльність бібліотек у формуванні інформаційної культури суспільства	34
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ	37
3.1. Специфіка роботи публічних, шкільних та університетських бібліотек	37
3.2. Досвід зарубіжних бібліотек у формуванні інформаційної культури	41
3.3. Тенденції розвитку бібліотек в умовах цифровізації та становлення інформаційної культури	44
ВИСНОВКИ.....	47
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне інформаційне суспільство характеризується стрімким розвитком цифрових технологій та постійним зростанням обсягів інформації, саме тому проблематика питання інформаційної культури набуває особливого значення. Інформаційна культура надає змогу забезпечити здатність до ефективного пошуку, критичного оцінювання, використання та створення інформації, що робить її невід'ємною складовою загальної культури суспільства та особистості. Через це зростає попит на бібліотеки як структурні соціальні інститути, що напряду сприяє розвитку інформаційної досвідченості суспільства.

Бібліотеки, в тому числі публічні, академічні та шкільні, відіграють провідну роль у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів, організації освітніх програм та популяризації навичок інформаційної грамотності серед різних категорій користувачів. В умовах цифрової трансформації бібліотеки дедалі більше виступають як медіацентри, навчальні платформи та осередки неформальної освіти, котрі продовжують адаптуватись до нових потреб суспільства. Це зумовлює необхідність глибокого аналізу їхньої ролі в процесах формування інформаційної культури.

В даний час проблематика питання ролі бібліотек в формуванні інформаційної культури суспільства привертає увагу як вітчизняних науковців, так і зарубіжних та широко висвітлюється в багатьох наукових публікаціях. Питання інформаційного забезпечення та комунікаційної взаємодії у сфері публічного управління, що має безпосередній зв'язок із функціонуванням бібліотек як інформаційних центрів, розглядалися у працях таких вітчизняних науковців, як Чурікова В. О., Таланчук О. Б., Гуревич Р. С. та Воробйов Г. Г.

У контексті зарубіжного досвіду значний внесок у дослідження ролі інституцій, зокрема бібліотек, у формуванні відкритого інформаційного

простору та розвитку інформаційної культури зробили такі дослідники, як Фріц Махлуп, Аннетт Маркхем, Лісбет Кластруп та Ютта Гайдер.

Метою дослідження стало визначення ролі бібліотек у формуванні інформаційної культури в умовах цифрової трансформації суспільства.

Для успішного досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- розкрити поняття інформаційної культури в системі інформаційно-документаційної діяльності, її сутність та складові;
- охарактеризувати інформаційну культуру як чинник розвитку сучасного суспільства;
- визначити роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та формуванні інформаційної культури;
- проаналізувати напрями діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації;
- дослідити освітню та просвітницьку функції бібліотек у контексті розвитку інформаційної культури;
- узагальнити досвід зарубіжних бібліотек та окреслити перспективи їх розвитку в цифрову епоху.

Об'єкт дослідження – формування інформаційної культури суспільства через діяльність бібліотек.

Предметом дослідження є роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та їхня діяльність у розвитку інформаційної культури в умовах цифрової трансформації.

Методи дослідження. У ході дослідження були використані системний та структурно-функціональний підходи. Для аналізу проблеми застосовано комплексний підхід, що дозволив здійснити глибоке вивчення досліджуваного явища. Важливу роль у дослідженні відіграли загальнонаукові методи, такі як порівняльний аналіз, синтез і аналогія, які дозволили оцінити існуючу практику інформаційного забезпечення органів місцевого самоврядування та сприяти вдосконаленню процесів інформатизації органів влади.

Наукова новизна та практична значущість отриманих результатів полягає у визначенні нових підходів до ролі бібліотек у формуванні інформаційної культури суспільства, виявленні ефективних методів їхньої діяльності в умовах цифрової трансформації, а також у розробці рекомендацій щодо вдосконалення інформаційного забезпечення органів публічної влади через бібліотеки.

РОЗДІЛ 1

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

1.1 Поняття про інформаційну культуру, її сутність та складові

В наш час інформаційна культура це невід’ємна частина будь-якого сучасного суспільства. Це зумовлено перетворенням інформації на ключову рушійну силу, необхідною для розвитку людства, а ефективно володіння будь-якою інформацією також потребує певних навичок. Усе це робить інформаційну культуру необхідною основою для прийняття обґрунтованих рішень, розвитку критичного мислення та безпечного використання інформаційних ресурсів. Крім того, особливої важливості інформаційна культура набула й в умовах сучасної цифрової трансформації суспільства, саме тоді коли швидкість обміну даними та їхній обсяг стрімко зростає.

Загалом, формування інформаційної культури є необхідною умовою як для успішного особистісного розвитку громадян, так і для майбутнього підвищення рівня загальної ефективності діяльності органів місцевого самоврядування.

Завдяки розвиненій інформаційній культурі, громадянам та окремим установам надається можливість адаптуватися до будь-яких можливих змін, що також сприяє формуванню довіри в суспільстві. Саме тому, інформаційну культуру беззастережно вважать важливим стратегічним ресурсом у розвитку як окремих територіальних громад, так і країни загалом.

Свій початок явище інформаційної культури бере ще з давніх часів, разом з появою першої мови як засобу для передачі знань, досвіду та цінностей між поколіннями. Саме мова стала основою для формування перших інформаційних практик, які поступово розвивалися в напрямі збереження, обробки та поширення інформації, що в подальшому сприяло становленню інформаційної культури як важливого елементу суспільного розвитку.

Виникнення писемності також стало початком нової епохи, що отримала назву документально-інформаційної культури. Собою вона охопила формування навичок роботи з текстами, документами та накопиченими знаннями. Цей етап став основою для систематизації та збереження інформації. На розвиток інформаційної культури суттєво вплинули й наступні інформаційні революції, такі як: винайдення друкарства, телеграфу, телефону, радіо, телебачення та комп'ютерів.

№	Назва інформаційної революції	Часові рамки	Ключові досягнення
1	Мовна революція	~50–30 тис. років тому	Виникнення мови як засобу передачі знань
2	Писемна революція	~4 тис. до н.е.	Винайдення писемності (клинопис, ієрогліфи)
3	Книжкова (Гутенбергівська) революція	XV ст. (1440-і рр.)	Винахід друкарського верстата
4	Інформаційно-комунікаційна революція	XVIII–XIX ст.	Телеграф, телефон, радіо
5	Комп'ютерна революція	XX ст. (з 1940-х рр.)	Винайдення комп'ютера, програмування
6	Цифрова (Інтернет) революція	Кінець XX – XXI ст.	Поява Інтернету, мобільних технологій, соц. мереж
7	Інформаційно-штучно інтелектна революція	XXI ст. (з 2020-х рр.)	Штучний інтелект, великі дані, нейромережі

Рисунок 1.1 — Основні інформаційні революції [1]

Необхідно зазначити, що наведенні вище інформаційні революції забезпечили людство новими засобами, необхідними для створення, збереження, передавання й споживання інформації, що посприяло еволюції людства та його пристосуванню до сучасних потреб інформаційного суспільства [2].

В науковій літературі термін «інформаційна культура» вперше був задокументований лише у 1971 Г. Г Воробйовим [3]. В своїй монографії автор обрисовує саму сутність інформації, інформаційних потоків та робить акцент на поширенні використання інформації в суспільстві. Однак, пряме означення терміну інформаційної культури було сформульовано дослідниками значно пізніше.

Скрізь роки А.П Єршовим було надано одне з перших визначень для терміну інформаційної культури. У власній науковій статті автор вказував, що «.. інформаційна культура – це рівень розвиненості інформаційної взаємодії та всіх інформаційних взаємин у суспільстві» [4]. Втім, це визначення не є досить доцільним, через його акцент на суспільному рівні інформаційної взаємодії, залишаючи поза увагою індивідуальний аспект, тобто — особисті знання, навички та ставлення людини до роботи з інформацією.

Свої спроби окреслити поняття інформаційної культури також надавали професори Н.В Макарова та А.П. Суханов. Так, Н.В. Макарова в своєму підручнику сформулювала визначення поняття інформаційної культури, як: «(...) вміння цілеспрямовано працювати з інформацією та використовувати для її отримання, обробки та передачі комп'ютерну технологію, сучасні технічні засоби та методи», а в своїх дослідженнях з теми інформаційної культури науковець А.П Суханов відзначив, що «інформаційна культура (...) це рівень досягнутого у розвитку інформаційного спілкування людей, а також характеристика інформаційної сфери життєдіяльності людей, у якій ми можемо відзначити ступінь досягнутого, кількість та якість створеного, тенденції розвитку та ступінь прогнозування майбутнього» [5, 6].

Втім, жодне з цих визначень не надає достатнього та якісного визначення такого широкого поняття, як інформаційна культура. Основною причиною проблематики даного питання стало те, що поняття інформаційної культури базується на двох поняттях – «інформація» та «культура», що значною мірою впливає на можливість доцільно охарактеризувати дане поняття.

У 1993 році, українським доктором філософських наук Є.П. Семенюком була надана досить влучна характеристика поняття інформаційної культури в одному із численних наукових здобутків автора. За словами вченого, «Інформаційна культура – це інформаційний компонент людської культури, що об'єктивно характеризує рівень здійснення інформаційних процесів та інформаційних відносин» [7]. Це визначення поєднало собою два основних рівні функціонування інформації в культурному контексті - індивідуальний і суспільний.

Аналізуючи цитовані роботи, а також роботи інших авторів можемо зробити висновок, що поняття інформаційної культури несе собою певний комплекс знань, навичок та повноважень, котрі є необхідними для забезпечення ефективної взаємодії з інформаційним середовищем. Крім того, інформаційна культура також здатна охоплювати собою будь-яку можливість пошуку, обробки, аналізу та надання критичної оцінки інформації.

Суть інформаційної культури можна розглянути як здатність людини свідомо, критично та ефективно працювати з інформацією на всіх етапах інформаційного процесу – від пошуку та відбору до аналізу, використання і передачі.

Тобто, ключовою основою суті поняття про інформаційну культуру є те, що людина не просто споживає інформацію, а вміє її знаходити, аналізувати, критично оцінювати, правильно використовувати і передавати, дотримуючись етичних норм. Інформаційна культура надає можливість ефективно діяти в сучасному інформаційному суспільстві, захищаючи себе від маніпуляцій, фейків та інформаційного перевантаження. Отож, приклади успішного використання інформаційної культури в сучасному суспільстві можна

побачити будь-де: як в повсякденному житті, так і в професійній сфері діяльності людини.

Одна із дослідниць впливу та розвитку інформаційної культури в суспільстві, Н.В. Морзе, поділила інформаційну культуру на сім основних складових, серед яких: аудіовізуальна, логічна, семіотична, понятійно-термінологічна, технологічна, комунікаційна та мережева культури [8].

Рисунок 1.2 — Основні складові інформаційної культури [8]

Аудіовізуальною культурою називають складову інформаційної культури, котра відображає собою здатність людини ефективно сприймати, інтерпретувати, критично оцінювати та створювати повідомлення, що передаються за допомогою звуку та зображення. Вона охоплює як технічні, так і когнітивні аспекти взаємодії з аудіовізуальним контентом у цифрову епоху.

Окрім того, аудіовізуальна культура в контексті інформаційної культури відіграє ключову роль у формуванні громадської думки та культурної

ідентичності завдяки аудіовізуальним засобам комунікації, таким як, наприклад, телебачення, відео та кіно.

Логічною культурою вважають сукупність знань, умінь і навичок, пов'язаних із раціональним, послідовним, обґрунтованим мисленням. Саме ця складова інформаційної культури є необхідною задля забезпечення здатності до аналізу, аргументації, побудови та оцінки суджень і висновків, що вважається критично важливим у сучасному інформаційному суспільстві.

Семіотичною складовою інформаційної культури є здатність до розуміння, правильної інтерпретації та використання знакових систем для передачі, обробки та збереження інформації. Семіотична культура це ключ до розуміння того, як саме інформація перетворюється у знаки, як вона передається і як сприймається.

Окремою та досить важливою складовою інформаційної культури є також понятійно-термінологічна культура. Цей елемент інформаційної культури називають здатністю людини чітко оперувати поняттями й термінами, які використовуються в тій чи іншій галузі знань або професійній діяльності. Для інформаційної культури, понятійно-термінологічна культура допомагає у формуванні підґрунтя для осмислення інформації, побудови суджень, аргументації, участі в фахових дискусіях та створення власного знання.

Технологічна складова інформаційної культури — це сукупність певних знань, навичок і ціннісних установок, котрі визначають собою здатність людини ефективно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для пошуку, обробки, збереження, передачі та створення інформації. Технологічна культура здатна охоплювати собою як практичний, так і свідомий рівень володіння цифровими інструментами, що основою для повноцінної участі в інформаційному суспільстві.

Комунікаційна культура як складова інформаційної культури суспільства це певна система знань, умінь, навичок і цінностей, яка забезпечує ефективну, етичну, усвідомлену взаємодію між людьми в процесі обміну

інформацією. Ця складова містить у собі як обидва вербальні та невербальні аспекти спілкування, враховуючи культурні, соціальні, професійні контексти.

Завершальною складовою інформаційної культури вважається мережева культура — комплекс знань, умінь, норм і цінностей, що забезпечують ефективно, безпечно, етично та усвідомлене використання мережевих технологій, зокрема Інтернету, для комунікації, співпраці, навчання, творчої діяльності та активної участі в цифровому суспільстві.

Усі зазначені вище компоненти відіграють важливу роль у створенні цілісної системи, яка є основою для ефективної та продуктивної діяльності людини в умовах сучасного інформаційного суспільства. Вони взаємопов'язані та взаємодіють між собою, формуючи необхідну базу для успішного використання інформаційних ресурсів у різних сферах життя. Завдяки цим складовим, надається здатність не лише орієнтуватися в складному інформаційному середовищі, а й ефективно вирішувати різноманітні завдання, досягати високих результатів у професійній, науковій та особистій діяльності.

1.2. Інформаційна культура як вирішальний чинник розвитку сучасного суспільства

Як вже було зазначено вище, інформаційна культура вважається однією із основних рушійних сил, необхідною для розвитку сучасного суспільства. Інформаційна культура також має безпосередній вплив на усі аспекти роботи з інформацією, а саме: на її обробку, отримання та використання.

В своєму дослідженні впливу інформаційної культури на суспільство український науковець В. Гуревич вважав, що інформаційна культура є фундаментальним виміром життя сучасного постіндустріального суспільства. Крім того, в тексті передбачалося, що інформаційна культура робить суттєвий внесок у зміни на зміну структури зайнятості, такі як: зріст кількості кваліфікованих працівників, котрі використовують інформаційні технології в

різних сферах виробництва та управління, а також посилення значення наукових досліджень для розвитку суспільства [9].

В сучасному світі суспільні стосунки все стрімкіше набувають більш цифрового формату, що надає інформаційній культурі все більшого значення. Через це, вміння ефективно працювати з інформацією є необхідною навичкою для успішної самореалізації в умовах професійного та особистого життя людини. Це робить інформаційну культуру сукупністю інформаційних можливостей, що доступні фахівцеві в різних сферах діяльності в будь-який момент розвитку цивілізації.

В контексті розвитку сучасного суспільства, питання впливу інформаційної культури на розвиток особистості є критично важливим, адже на цьому рівні інформаційна культура постає як фундамент для побудови інноваційного, згуртованого та демократичного інформаційного суспільства.

На індивідуальному рівні розвиток інформаційної культури постає як необхідність завдяки вмінню відрізняти корисну інформацію від зайвого «шуму». Цей навик розвивається завдяки медіа- та цифровій грамотності: людина вчиться самостійно шукати інформацію, перевіряти її достовірність і створювати власний контент.

В науковій статті від UNESCO було зазначено, що цифрові навички дозволяють людям створювати й поширювати цифровий контент, спілкуватися та співпрацювати з іншими. Це надає змогу окремим особистостям успішно реалізувати себе в галузі навчання, професійній діяльності та суспільстві [10].

Крім того, необхідно відзначити, що зі стрімким розвитком суспільства, інформаційна культура стає основою, котра обумовлює собою спосіб комунікації людини. Причиною постає зростаюче значення Інтернету в сучасному суспільстві, що зумовлює перенесення більшості соціальних взаємодій у цифрове середовище. Інформаційна культура сприяє стрімкому розвитку навичок пошуку та аналізу інформації у більш молодого покоління, але додатково зростає ризик втрати навичок міжособистісної комунікації.

Разом із розвитком інформаційної культури зростає розширення можливостей особливості, що є критично важливим в сучасному суспільстві, де знання стрімко накопичуються, а люди отримують разом з цим більше шансів на саморозвиток та реалізацію власного творчого потенціалу.

Регулярна взаємодія з різними джерелами інформації стимулює інтелектуальне зростання особистості, що має вплив на розвиток критичного мислення. В той же час, споживання надмірної кількості неструктурованої інформації може спричинити перевантаження свідомості, що ускладнює процеси осмислення та прийняття рішень — як зазначають дослідники, перенасичення інформацією призводить до можливої втрати здатності адекватно її аналізувати в майбутньому [11].

Суспільства, які активно формують і підтримують високий рівень інформаційної культури, поступово переходять до більш інтенсивної моделі розвитку. У таких соціумах інформація та знання починають відігравати ключову роль, стаючи стратегічним ресурсом, що забезпечує інноваційність та сприяє підвищенню загальної ефективності управління й конкурентоспроможності на глобальному рівні. Інформація перестає бути лише засобом комунікації, адже вона стає базою соціального, економічного та культурного прогресу.

Інформаційна культура має суттєвий вплив на політичні процеси та функціонування демократичних інституцій. У наш час інтернет і соціальні мережі перетворилися на важливі майданчики для виявлення громадянської позиції, завдяки цьому реалізуються петиції, організовуються протести, ведуться кампанії громадського тиску.

Однак разом із цим вони стали ареною для поширення дезінформації та маніпулятивного контенту. Різке зростання обсягів неправдивої інформації створює серйозні виклики: воно послаблює довіру до державних інституцій, формує викривлену картину реальності та сприяє політичній поляризації. Наприклад, дослідження свідчать, що у США навмисне розповсюдження

фейкових матеріалів у соціальних мережах серйозно вплинуло на громадське сприйняття виборчого процесу, поглиблюючи соціальні розмежування [12].

Це явище набуває глобального масштабу: за інформацією наданою ЮНЕСКО, формування медіаграмотності це критично важливий аспект для збереження демократичних цінностей забезпечення стабільності суспільства. Завдяки розвиненим навичкам критичного аналізу інформації громадяни здатні робити обґрунтовані висновки, протистояти маніпуляціям та брати активну участь у публічному житті. Усе це робить розвиток інформаційної культури важливою передумовою для політичної зрілості суспільства.

Сучасні інформаційні технології все активніше інтегруються в суспільне життя населення, що поступово змінює характер роботи та комунікацій. За даними дослідження від Дія. Освіта, кількість дорослого населення України з навичками роботи з інформаційними технологіями нижче середнього рівня в 2019 році становила 53%, а за 2021 рік ця кількість дорівнювала 47.8%, а вже у 2023 лише 40.4%. Це в значній мірі свідчить про погіршення рівню цифрової освіти дорослого населення на 12.6% за ці роки. [13]

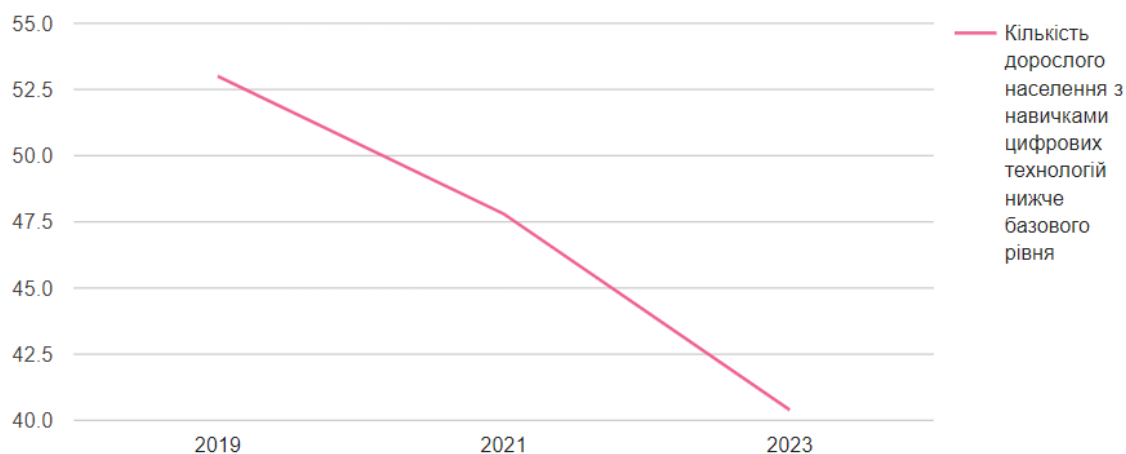

Рисунок 1.3 — Кількість дорослого населення з навичками володіння цифровими технологіями на рівні нижче базового [13]

Згідно з даними від дослідження ITU, станом на 2024 рік майже 68% з усього населення Землі активно користуються інтернетом, а 94% з цієї кількості щомісяця проявляють активність у соціальних мережах.

Особи, що мають доступ до Інтернету

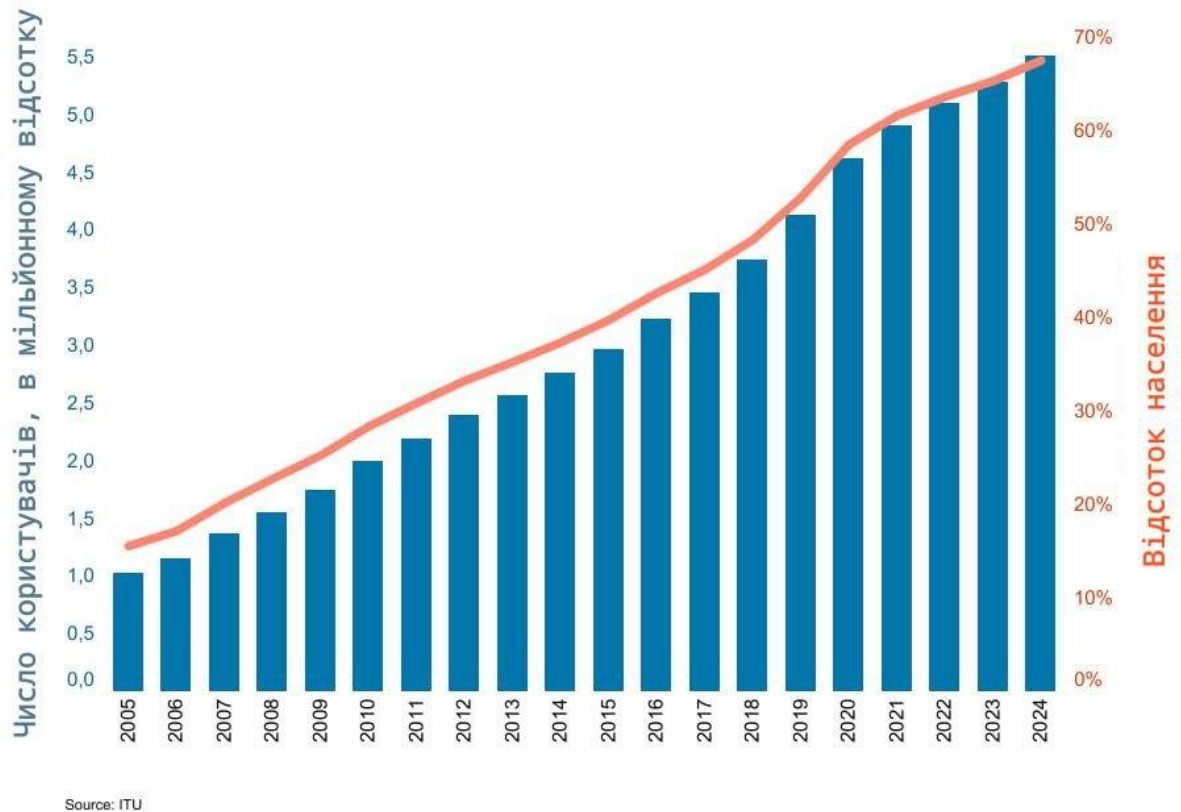

Рисунок 1.4 — Статистика кількості користувачів Інтернетом відповідно до усього населення Землі [12]

Розвиток навичок роботи з інформаційними технологіями робить інформаційну культуру необхідним та вирішальним для цього чинником, що також сприяє розвитку сучасного суспільства. Завдяки стрімкому поширенню новітніх цифрових технологій зростає й сучасна економіка держави.

За словами Н. Баловсяк, інвестиції в сферу цифрових технологій і зокрема в роботу зі штучним інтелектом вже у 2022 році зросли від 1.3 мільярдів доларів до 18 мільярдів у 2023 році. Це означає, що інформаційно-комунікаційних технологій зростає значно швидше, ніж традиційна економіка, що підтверджує важливість інформаційної культури для розвитку сучасного суспільства [14].

В той же час, розвиток інформаційних технологій населення також несе за собою й нові виклики. З одного боку, зростає можливість надання доступу до нових можливостей, таких як онлайн-навчання, впровадження електронних сервісів та можливість працювати дистанційно, але в той же час й поширюється загроза кіберзлочинності або ж інформаційної атаки. Саме тому в сучасному світі є важливим не лише мати ці технології, а й знати як ними правильно користуватися завдяки розвитку власних навичок інформаційної культури.

Навички медіаграмотності та цифрової безпеки постають такими ж важливими, як і самі знання. Велика кількість досліджень показала, що люди з кращими цифровими вміннями мають більше шансів знайти гарну роботу й отримувати вищу зарплату.

Отже, розбудова інформаційної культури — це не лише про нові технології, а й про підготовку людей до свідомого, критичного та безпечного використання цих технологій у щоденному житті.

1.3 Роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та розвитку суспільства

В умовах сучасної цифрової трансформації, бібліотеки є важливими осередками для забезпечення доступу до інформації усіх охочих та підтримки суспільного розвитку населення. Завдяки бібліотекам є можливість отримати доступ до усіх необхідних національних та міжнародних інформаційних ресурсів, що в значній мірі сприяє утвердженню принципів рівності доступу до інформації та соціальної справедливості.

Бібліотеки мають змогу створити сприятливі умови для здобуття знань усіма користувачами, незалежно від їхнього соціального, економічного чи географічного положення саме завдяки розвиненій інфраструктурі держави та розвитку цифрових послуг.

За даними дослідження Interfax, станом на 2023 рік лише 12 % українців відвідували бібліотеки та користувалися бібліотечними послугами за останні

12 місяців, а з цієї кількості лише 5 % з опитуваних є активними відвідувачами [15].

Втім, саме бібліотеки є ключовим інструментом для забезпечення можливості безперервної освіти і культурного розвитку особистості. На це вказував й вітчизняний філософ Л.І. Чорноволенко у власній науковій праці, де за його словами: «...конструктивна участь і розвиток демократії залежать від достатнього рівня освіти й вільного і необмеженого доступу до знань, ідей, культури та інформації» [16].

Бібліотеки надають інформаційні ресурси усім бажаючим незалежно від їхнього соціального статусу, що позитивно сприяє на зменшення кількості інформаційної нерівності в державі та забезпечує населення рівними умовами для особистісного, освітнього й професійного зростання. Такий підхід стає фундаментом для сталого суспільного розвитку в умовах цифрової доби.

Сучасні бібліотеки є динамічними освітньо-науковими центрами, котрі активно розвиваються, адаптуючись відповідно до потреб інформаційного суспільства, при цьому зберігаючи свою традиційну роль. В сучасних умовах бібліотеки забезпечують населення підтримкою формальної освіти через надання доступу до підручників, баз даних та наукових праць, так і неформальною освітою, надаючи необхідний простір та ресурси для саморозвитку, творчої діяльності та підвищення власної кваліфікації.

Завдяки процесу інтеграції новітніх бібліотечних технологій у бібліотечне середовище розширюється спектр бібліотечних послуг – від електронних каталогів до онлайн-доступу до міжнародних наукових ресурсів, віртуальних виставок, цифрових платформ для навчання. Це надає змогу бібліотекам створити сприятливе середовище для інтелектуального та професійного зростання громадян та сприяє сталому розвитку суспільства.

Функція бібліотеки	Завдання / сервіси
Інформаційна	Формування та підтримка фонду, Доступ до електронних баз
Освітня	Проведення тренінгів з медіа- і цифрової грамотності
Культурна	Книжкові виставки, літературні заходи
Соціальна	Інклюзивні програми для вразливих груп

Рисунок 1.5 — Систематизація основних функцій бібліотек та відповідних завдань

Користуючись статистикою від Української Бібліотечної Асоціації (УБА) на 2023 рік, процес інтеграції цифрових технологій у бібліотечне середовище є досить стабільним та держава продовжує поступово забезпечувати все більшу кількість бібліотек доступом до Інтернету в наш час [17].

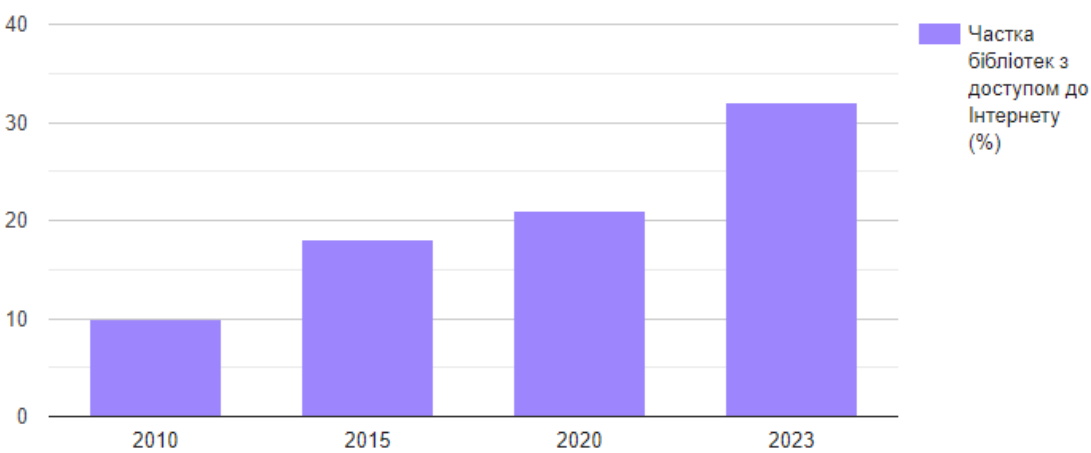

Рисунок 1.6 — Рівень забезпечення бібліотек України доступом до Інтернету у 2010–2023 рр, відповідно до [17].

Як підкреслював Таланчук О.Б., саме доступність, актуальність та повнота інформаційних ресурсів є ключовими чинниками, які забезпечують не лише безперервність освітнього процесу, але й сприяють його якості, що особливо важливо для ефективної підготовки майбутніх фахівців [18].

Бібліотеки є важливими інституціями, що є необхідними для формування і підвищення загального рівня інформаційної культури громадян. Діяльність бібліотек спрямована на розвиток інформаційної грамотності, що є ключовою основою для забезпечення здатністю ефективно знаходити, критично оцінювати, систематизувати та використовувати інформацію з різноманітних джерел.

Чурікова В.О. акцентувала увагу на тому, що «...формування інформаційної культури особистості вимагає розвитку навичок пошуку, оцінки та створення інформації, а також здатності до ефективного інформаційного спілкування і комп'ютерної грамотності», що є надзвичайно важливим у контексті функціонування бібліотек як осередків формування критичного мислення та сучасної інформаційної компетентності користувачів [19].

В умовах сучасної соціальної культури бібліотеки є необхідним осередками для розвитку гуманізму, демократії та толерантності серед населення. Діяльність бібліотек спрямовується на забезпечення відкритого доступу до достовірної, об'єктивної та різноманітної інформації, що стає необхідним підґрунтям для формування обізнаного та відповідального громадянського суспільства.

В багатокультурних та багатонаціональних середовищах роль бібліотек є особливо важливою, адже таким чином бібліотеки перетворюються на відповідні платформи для ведення міжкультурного діалогу та покращення взаєморозуміння і рівень соціальної взаємодії населення. В період соціальної трансформації суспільства бібліотеки забезпечують стабільним інформаційним простором та надають підтримку інклюзивному населенню та

сприяють зменшенню соціальної напруги, виступаючи ресурсними центрами для освіти, комунікації та громадянської активності.

Бібліотеки вважаються невід'ємною складовою інформаційної інфраструктури, котрі забезпечують ефективне функціонування освітніх і наукових процесів, виконуючи роль «посередника» між користувачами та знаннями, при цьому надаючи охочим доступ до широкого спектра наукових, навчальних та довідкових ресурсів у традиційних і цифрових форматах.

Завдяки систематизації збирання, зберігання та поширення наукової інформації, бібліотеки стимулюють дослідницьку активність та підтримують академічну доброчесність. Бібліотеки сприяють інтелектуальному розвитку користувачів, формуванню критичного мислення та забезпечують сталість навчального процесу в умовах цифрової трансформації суспільства.

Рисунок 1.7 —. Ілюстративна модель ключових функцій бібліотек як гібридного хабу.

В добу сучасної глобалізації суспільства та разом із стрімким поширенням інформаційних потоків, бібліотеки набувають власної особливої значущості та становляться необхідними осередками для формування інформаційної культури суспільства. З розвитком інформаційної культури серед користувачів, бібліотеки перетворюються на важливий інструмент у протидії дезінформації, маніпулятивним технологіям та інформаційним війнам. Завдяки власним освітнім ініціативам та просвітницькій діяльності,

бібліотеки допомагають сформувати здатність до аналітичного сприйняття інформації та її усвідомлення.

В сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки виступають не лише як посередники між людиною та знанням, а й безпосередньо є активними учасниками для освітнього, культурного й наукових процесів. Діяльність бібліотек все більше стає спрямована на забезпечення населення рівним доступом до інформаційних ресурсів та підтримку інтелектуального потенціалу населення, що надає змогу бібліотекам залишатися необхідними стратегічно важливими інституціями для сталого розвитку суспільства.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

2.1 Функції та основні завдання сучасних бібліотек у розвитку суспільства

Відповідно до закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», «Бібліотека – це бібліотечно-бібліографічний, культурно-просвітницький і науково-допоміжний соціальний інститут, що забезпечує акумуляцію і загальнодоступність документально-інформаційних ресурсів (книг, документів та інших носіїв інформації), які містять і зберігають знання, набуті в процесі розвитку людства, сприяють піднесенню інтелектуального та культурного потенціалу суспільства» [20].

Відповідно до цього, бібліотеки виконують одночасно як мінімум чотири основних функцій, а саме: інформаційну, освітню, культурну та соціальну функції.

Бібліотечка інформаційна функція є ключовою для реалізації відповідного комплексу заходів, що є спрямовані на забезпечення всебічного, вільного та рівноправного доступу користувачів до інформаційних ресурсів, знань і культурної спадщини з метою задоволення їхніх освітніх, наукових та культурних потреб.

Це надає змогу бібліотекам функціонувати як багатоформатні інформаційні центри для надання доступу до різноманітних джерел, серед яких, наприклад: друковані видання, електронні бази даних, цифрові колекції та мультимедійний контент. Завдяки цьому бібліотеки спроможні вчасно реагувати на запити своїх користувачів та адаптуватись до їхніх індивідуальних потреб.

Просвітницька діяльність бібліотек націлена на підвищення загального рівня інформаційної грамотності населення. Це означає, що бібліотеки

виступають як спеціальні центри навчання, котрі також сприяють оволодінню навичками ефективного пошуку, оцінки та використання інформації.

Завдяки реалізації бібліотеками їхньої інформаційної функції ними в активній мірі підтримується розвиток руху «відкритого доступу» та створення відповідних інституційних репозитаріїв наукових праць та забезпечення відвідувачів доступом до освітніх онлайн-ресурсів, що сприяє поширенню результатів наукових досліджень у відкритому інформаційному просторі.

Завдяки покращенню якості інформаційного обслуговування користувачів, бібліотеки займаються активним впровадженням цифрових технологій у власну діяльність. До таких можна віднести — створення електронних каталогів, віртуальних читальних залів, сервісів надання онлайн консультації та мобільних застосунків. Це є необхідністю для забезпечення бібліотеками оперативного та, в першу чергу, зручного доступу до інформаційних ресурсів.

Освітньою функцією бібліотек є їхня різностороння діяльність, що спрямовується на забезпечення населення доступом до знань та активну підтримку відповідних процесів навчання та самовдосконалення. Бібліотеки є досить важливими центрами освіти населення, де бібліотекари займаються організацією навчальними лекціями, тематичними заходами та створенням клубів за інтересами, що орієнтуються на різні вікові та соціальні категорії.

Це в значній мірі надає змогу відвідувачам бібліотек розвинути критичне мислення, покращити навички аналізу та підвищити рівень інформаційної грамотності.

Бібліотеки, відповідно до цього, тісно пов'язані освітніми установами всіх рівнів, наприклад, шкільними або ж університетськими навчальними закладами. Завдяки цьому, бібліотеки забезпечують навчальний процес необхідною до цього літературою, методичними матеріалами та ресурсами для підготовки до занять, написання курсових, дипломних і науково-дослідних робіт. В системі вищої освіти бібліотеки, зазвичай, виступають, як повноцінні інформаційні платформи для академічної спільноти.

Користуючись освітньою функцією бібліотеки сприяють створенню необхідних умов відвідувачам для самостійного набуття знань, цьому сприяє організація відкритого доступу до освітніх платформ, впровадження електронних навчальних курсів разом із аудіо- та відеоматеріалами.

В наш час бібліотеки приймають активну участь в програмах підтримки освітніх потреб більш вразливих категорій населення — людей похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, безробітних, що допомагає подоланню державної цифрової та освітньої нерівності.

Завдяки використанню бібліотечних цифрових технологій та мультимедійних ресурсів створюється можливість урізноманітнити форми освітньої діяльності та адаптуватися до потреб сучасних користувачів.

Культурною функцією бібліотек є їхня діяльність, що спрямовується на збереження та майбутню популяризацію державної культурної спадщини, розвиток творчих здібностей особистостей та впровадження бібліотеками елементів культури повсякденне життя, це надає підтримку зв'язку між поколіннями формує гуманітарні цінності та сприяє культурному розвитку суспільства.

Соціальна функція бібліотек є ключовою основою для гуртування, підтримки та розвитку різноманітних груп населення. Бібліотеки стають спроможні налагоджувати міжособистісні зв'язки, що також сприяє соціальній інтеграції населення.

Цифрова трансформація бібліотечної сфери є одним із найважливіших стратегічних завдань сучасних бібліотек для розвитку суспільства. Це охоплює собою модернізацію технічної бази та поступовий перехід до обслуговування користувачів в більш електронному форматі, разом із створенням спеціальних онлайн-каталогів та поступового оцифрування вже існуючих книжкових й архівних фондів.

Бібліотеки все більше зосереджуються на підвищенні технічної власної оснащеності, забезпеченні вільного доступу до Інтернету та створенні

відповідних умов для кожного користувача використовувати ці електронні ресурси, незалежно від власного місця проживання або соціального статусу.

Завдяки цифровій трансформації бібліотек, відвідувачі мають змогу розширити власний доступ до знань та посприяти демократизації інформаційного простору. Бібліотеки, що займаються активним впровадженням сучасних цифрових рішень становляться центрами для підтримки суспільної освіти та допомагають зорієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі.

Підвищення рівня цифрової грамотності серед працівників бібліотек та відвідувачів є ще одним із завдань бібліотек, необхідних для розвитку сучасного суспільства. З цією метою бібліотеками активно впроваджуються освітні ініціативи та програми, зокрема тренінги та курси, серед таких можна відокремити — «Хаби цифрової освіти». У таких хабах бібліотекарі опановують сучасні цифрові інструменти, вивчають нові методики навчання та набувають необхідних компетентностей для передачі знань відвідувачам [21].

Такі ініціативи перетворюють бібліотеки на локальні центри цифрової грамотності, де відвідувачі незважаючи на їхній вік чи рівень підготовки мають змогу отримати усі необхідні для себе знання для повноцінної участі в житті сучасного інформаційного суспільства. В таких умовах бібліотеки перетворюються на ключовий ресурс підтримки рівня освіти населення впродовж усього життя.

Бібліотеки в свою повсякденну діяльність активно впроваджують інноваційні сервіси та розширюють її до міжнародного рівня інформаційної співпраці, щоб мати змогу відповідати сучасним викликам та запитам суспільства. До таких нових форм обслуговування можна віднести надання доступу до електронних книг, аудіо- й відеоконтенту, можливість віддаленого користування науковими базами даних, а також новітні послуги на кшталт 3D-друку та створення простору для технологічної творчості (makerspace). Активного поширення також набувають практики онлайн-бібліотерапії,

цифрових лекцій, інтерактивних культурно-просвітницьких проєктів і марафонів.

Досить велика кількість бібліотек займається розробкою та створенням спеціальних мобільних застосунків та чат-ботів у месенджерах, що надає змогу автоматизувати пошук інформації та отримати консультації. Завдяки цьому користування бібліотечними послугами стає більш зручним та доступним, особливо для користувачів мобільними пристроями.

Окрім локального розвитку, бібліотеки України поступово інтегруються у світову інформаційну екосистему: вони беруть участь у міжнародних консорціумах, взаємодіють через глобальні каталоги (WorldCat), передають цифрові копії у світові проєкти (наприклад, Europeana), а також приєднуються до ініціатив відкритого доступу. Такі дії сприяють вільному обміну науковими й культурними ресурсами на глобальному рівні та забезпечують доступ дослідників усього світу до української спадщини.

Таким чином, в сучасному суспільстві бібліотеки перетворюються на високотехнологічні центри, котрі поєднують в собі традиційні функції разом із інноваціями. Бібліотеки забезпечують доступом до інформації всі соціальні групи, надають підтримку цифрової адаптації громадян за в активній мірі сприяють розвитку інформаційної культури. Завдяки наданню широкого спектру функцій – від збереження знань до підтримки громадської активності, бібліотеки залишаються однією з найважливіших складових демократичного, інформованого суспільства.

2.2. Бібліотечні послуги в умовах цифрової трансформації

Процес цифрової трансформації означає перехід бібліотечної діяльності на новітній, цифровий рівень. Це передбачає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для зберігання, поширення, доступу та обслуговування користувачів інформаційними ресурсами.

За словами Н. Турянцевої, процес цифрової трансформації є важливим аспектом модернізації, що має прямий вплив на виклики сучасного інформаційного суспільства [22].

Процес цифрової трансформації бібліотек вимагає докорінних змін у формах обслуговування і каналах надання послуг. Тобто, традиційна частина бібліотечної інфраструктури — читальні зали, паперові фонди та картотеки поступово доповнюються більш новітніми інформаційними сервісами.

До прикладу новітніх форм бібліотечного обслуговування можна віднести, наприклад, створення сервісів електронних каталогів. Таким чином, впровадження електронних читацьких квитків надають змогу читачам шукати та замовляти потрібні документи на своє ім'я в будь-який зручний час, оминаючи черги та очікування.

Українським Інститутом Книги (УІК) у 2019 році був анонсований проект, що отримав назву — «Українська цифрова бібліотека». Його метою став запуск спеціального мобільного застосунку, де читачі отримали можливість отримати доступ сучасних українських видань дистанційно, що розширило канали розповсюдження літератури [23].

Величезна кількість бібліотек зайнялася організацією відкритих для всіх охочих спеціальних просторів, обладнаних комп'ютерами та безкоштовним Wi-Fi. Завдяки цьому, відвідувачі таких бібліотек стають спроможні користуватися інформаційними технологіями для власних потреб прямо в бібліотечних закладах.

В умовах сучасної цифрової трансформації суспільства важливою послугою стало також впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій для надання віртуальних довідкових послуг і підтримки користувачів бібліотеками.

Бібліотеки займаються активним впровадженням в свою повсякденну діяльність спеціальних чат-ботів на базі популярних месенджерів, які допомагають надати автоматичну консультацію своїм користувачам. Такі боти можуть повідомити про наявність тієї чи іншої книги, роз'яснити умови

користування абонементом або перенаправити відвідувача на потрібний розділ сайту [24].

Все більший акцент бібліотеки також роблять на розробці спеціальних мобільних додатків для платформ Android та iOS. Такі застосунки дозволяють користувачам переглядати бібліотечні каталоги, читати електронні книги, слухати аудіоматеріали, а також отримувати сповіщення про нові надходження в каталозі бібліотеки. Такими сервісами вже користуються читачі Державної бібліотеки України для юнацтва та користувачі Library For All Ukraine [25, 26].

Деякі з бібліотечних послуг набули повністю дистанційного, електронного формату разом із процесом цифрової трансформації. Наприклад, такою стала можливість отримати консультацію бібліотеки в онлайн форматі, за допомогою електронної пошти або ж соціальних мереж.

Бібліотеки також займаються постійною організацією спеціальних онлайн-занять, вебінарів чи тренінгів з тем цифрової грамотності. Завдяки цьому, відвідувачі мають змогу плавно адаптуватися до сучасного інформаційного середовища та розширити власний доступ до знань.

За допомогою активного залучення бібліотек до власних інтернет-ресурсів державного населення відбувається активна популяризація таких послуг. Офіційні сайти бібліотек допомагають користувачам дізнатися про останні новини бібліотек, їхні майбутні заходи та скористатися базами знань і онлайн-довідниками [27]. Таким чином, публічні сторінки бібліотек в соціальних мережах стають ефективними інструментами комунікації

В своєму підручнику, О. В. Івашкевич підкреслював зростання ролі онлайн-взаємодії та активної присутності бібліотек в соціальних мережах [24].

Також, бібліотекарями був створений та набув активного поширення хештег #суфра_library, що використовується з метою підтримки всеукраїнських інформаційних ініціатив. Таким чином, присутність у цифровому просторі допомагає бібліотекам не тільки бути ближчими до користувачів, а й

виконувати важливу роль у просуванні цифрової грамотності в умовах цифрової трансформації.

За ініціативи Міністерства цифрової трансформації та ПРООН був започаткований проєкт «Дія.Освіта», в межах якого створена мережа офлайн-хабів цифрової освіти, більшість із яких діють на базі бібліотек [28].

Дані хаби були оснащені сучасними комп'ютерами й навчальними матеріалами, а починаючи з 2020 року їхня кількість перевищила шість тисяч по всій країні. В таких центрах бібліотекарі також надають відвідувачам допомогу у вигляді опанування платформи «Дія.Освіта», котра в свою чергу, пропонує безкоштовні курси з цифрової, фінансової, медійної та інформаційної грамотності.

Також для самих бібліотекарів створюються спеціальні інструменти: у 2024 році на платформі запущено рамку цифрових компетентностей і тест «Цифрограм», які дозволяють оцінити й покращити ІКТ-навички працівників бібліотек, що суттєво сприяє підвищенню спроможності бібліотек підтримувати місцеві громади у сфері цифрового навчання. Як зазначає Ю. Половинчак, для ефективного функціонування бібліотек у майбутньому важливо подолати цифрову нерівність між закладами, забезпечивши їх сучасною технікою та швидкісним інтернетом [29].

Необхідність цифровізації бібліотечних ресурсів стала особливо актуальною з початком пандемії COVID-19 у 2020 році, коли через карантинні обмеження фізичний доступ до бібліотек був суттєво обмежений. У відповідь більшість державних бібліотек запровадили дистанційні послуги.

Серед найзатребуваніших онлайн-сервісів у період пандемії були електронна доставка документів, онлайн-консультації через пошту, чати та відеозв'язок, а також розширення доступу до електронних каталогів і баз даних [30].

Повномасштабна війна з лютого 2022 року ще більше актуалізувала потребу в цифровізації. Масове знищення бібліотек та загроза безпеці працівників і відвідувачів зумовили необхідність збереження культурної

спадщини шляхом системного оцифрування фондів [31]. Бібліотеки також активно долучилися до інформування громадян з питань безпеки та гуманітарної допомоги. Хоча процес цифровізації розпочався раніше, саме пандемія та війна надали йому нового імпульсу і масштабу.

До основних переваг цифровізації бібліотек належать: оперативний доступ користувачів до необхідної інформації у зручному форматі, спрощення процесів пошуку, сортування, відтворення та збереження документів, можливість дистанційного оновлення й підтримки бібліотечних ресурсів, розширення фондів за рахунок електронних носіїв, забезпечення відкритого доступу до рідкісних та цінних видань завдяки їхньому оцифруванню, а також залучення ширшої аудиторії користувачів.

Водночас цифрова трансформація супроводжується низкою проблем, серед яких високі витрати на технічне оснащення та програмне забезпечення, ризик втрати даних через технічні збої, обмеження, пов'язані з авторськими правами, а також нерівний рівень цифрової грамотності серед користувачів.

Інноваційні сервіси, що активно створюються та поширюються завдяки процесу цифрової трансформації бібліотек є необхідними для задоволення потреб більшості сучасних користувачів бібліотечними ресурсами.

2.3. Освітня та просвітницька діяльність бібліотек у формуванні інформаційної культури суспільства

У процесі формування інформаційної культури суспільства, освітня та просвітницька діяльність бібліотек виступають, як одні із головних стратегічних чинників. Завдяки бібліотеками кожен охочий може отримати доступ до знань та підвищити персональний рівень цифрової компетентності, що є критично важливим у добу сучасної глобалізації та постійного розвитку інформаційної культури суспільства.

В питанні формування інформаційної культури суспільства, освітня діяльність бібліотек виступає важливим підґрунтям, необхідним для цього. Вона передбачає собою допомогу користувачам в розвитку критично

важливих навичок роботи з інформацією — пошук, аналіз та можливість її ефективно використовувати. Завдяки реалізації бібліотеками їхньої освітньої діяльності підвищується загальний рівень інформаційної грамотності населення та розвивається інформаційна культура населення.

У 2008 році Міністерством Культури України був запущений проект під назвою «Бібліоміст», метою якого стало проведення низки спеціальних цифрових тренінгів з інформаційно-цифрової грамотності для користувачів і бібліотекарів у 24 областях України [32].

Пізніше Українською бібліотечною організацією була запущена спеціальна навчальна платформа під назвою «Відкритий університет Майдану» в рамках діяльності проекту «Бібліотека – відкритий публічний простір». Даний захід мав в собі мету надати безкоштовні онлайн-курси для бібліотекарів із живими лекціями та практичними заняттями з організації відкритого простору бібліотеки [33].

В той же час, Наукова бібліотека Хмельницького національного університету займається регулярною організацією спеціальних курсів з підвищення кваліфікації бібліотекарів, що також має освітній вплив на розвиток інформаційної культури в сучасному суспільстві [34].

Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського було сформовано найбільший в Україні фонд електронних ресурсів, що в значній мірі сприяє ефективній організації та неперервній підтримці навчального процесу серед користувачів.

Просвітницька діяльність бібліотек це діяльність, що спрямовується на розвиток навичок критичного мислення, підвищення рівня медіаграмотності суспільства і покращення свідомого ставлення до інформації серед різних верств населення.

Бібліотеки активно сприяють розвитку інформаційних компетентностей шляхом організації освітніх заходів, тренінгів, консультацій та майстер-класів. Користувачі навчаються ефективно шукати, аналізувати, інтерпретувати й

критично оцінювати інформацію, що є основою для формування повноцінної інформаційної культури.

Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича у 2021 році був представлений благодійний захід, що отримав назву «Ніч у бібліотеці». «Ніч у бібліотеці» — це щорічний нічний марафон заходів, що включає в себе кіно, музику та квести, де проходить спеціальний благодійний збір на допомогу маленьким пацієнтам лікарні «Охматдиту» [35].

Ще як один із прикладів просвітницької діяльності бібліотек, Баштанською центральною районною бібліотекою у місті Полтава була організована книжкова виставка, що отримала назву — «Полтавська битва – 300 років потому». Захід був представлений як літературно-тематичний вечір з презентацією книги, де був запрошений історик на бесіду та представлена низка документальних матеріалів до ювілею Полтавської битви.

Окрему увагу бібліотеки приділяють формуванню медіаграмотності — здатності орієнтуватися в медіапросторі, розпізнавати дезінформацію, маніпуляції та пропагандистські матеріали. Завдяки цьому бібліотеки не лише задовольняють інформаційні потреби суспільства, а й сприяють становленню відповідального, свідомого та інформаційно підготовленого громадянина.

Таким чином, освітня та просвітницька діяльність бібліотек виступає одним із ключових стратегічних інструментів формування інформаційної культури суспільства, забезпечуючи безперервний розвиток цифрових компетентностей громадян, їхню здатність критично оцінювати інформацію та безпечно орієнтуватися в онлайн-середовищі.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

3.1. Специфіка роботи публічних, шкільних та університетських бібліотек

Українські бібліотеки є ключовими осередками культурної та інформаційної діяльності для громадян. Станом на 2024 рік, в Україні одночасно функціонує понад 40 000 різних бібліотечних установ, серед них понад 18 000 з них є публічними, ще 18 000 шкільними та лише 201 з них діє як університетська [36].

Найбільше всього в Україні саме публічних бібліотек, а за даними статистики від С. Ославської, майже кожен третій громадянин України користується послугами публічних бібліотек у повсякденному житті [37].

Публічні бібліотеки націлені на обслуговування усіх вікових категорій та соціальних груп населення. Зазвичай, послугами публічних бібліотек користуються діти та підлітки, завдяки регулярним тематичним заходам та гурткам, котрі зазвичай організовують бібліотеки, а також учнівська та студентська молодь з метою навчання. Крім того, доросла група населення користується послугами публічних бібліотек для власного саморозвитку та професійного зростання, а люди більш старшого покоління відвідують спеціальні курси цифрової грамотності. Особливу увагу публічні бібліотеки приділяють вразливим групам населення: особам з інвалідністю, переселенцям або ж малозабезпеченим, завдяки створенню спеціальних інклюзивних просторів та надання психологічної допомоги таким людям.

Сучасні публічні бібліотеки все частіше стикаються з двома найбільшими викликами — проблемою адаптації до процесу цифрової трансформації суспільства та недостатнім фінансуванням. Бібліотеки займаються впровадженням сучасних інформаційних технологій, таких як

електронних каталогів або ж соціальних мереж, при цьому не втрачаючи власних традиційних функцій, як-от надання доступу до друкованої літератури, але через брак коштів та відсутність ІТ-фахівців процес цифрової трансформації відбувається досить повільно.

Українські публічні бібліотеки займаються реалізацією низки важливих ініціатив, основним напрямом яких є підвищення цифрової та інформаційної грамотності населення. Наприклад, в публічних сільських бібліотеках молодь навчає старших користувачів користуватися гаджетами та інтернетом. У Городенці на Івано-Франківщині діє клуб психологічної підтримки для самотніх жінок, а бібліотеки Львова й Івано-Франківська допомагають заробітчанах спілкуватися з рідними онлайн. Житомирська обласна бібліотека ім. О. Ольжича розвиває інклюзивні проекти для дітей з особливими освітніми потребами. Ці приклади свідчать про активну трансформацію бібліотек у центри підтримки громади та розвитку громадянської освіти [38].

Шкільні бібліотеки є освітньо-інформаційними центрами, що працюють у загальноосвітніх навчальних закладах. Їхньою головною метою є забезпечення учнів і педагогів доступом до усієї необхідної навчальної літератури, довідкових матеріалів та сучасних інформаційних ресурсів, виконуючи при цьому роль інформаційно-методичного підрозділу школи. Шкільні бібліотеки займаються підтримкою освітніх програм і надають необхідну інформацію для навчання.

Основною аудиторією шкільних бібліотек, зазвичай, є учні всіх класів, а також вчителі та педагогі з метою підготовки навчальних матеріалів, а за певної потреби шкільні бібліотеки можуть обслуговувати і батьків учнів. Бібліотечні ресурси шкільних бібліотек активно використовуються в позакласній діяльності, гуртках та тематичних секціях наприклад: в літературних клубах або наукових гуртках.

Шкільну бібліотеку можна охарактеризувати, як ключовий засіб формування безпечного інформаційного простору, де учні навчаються як правильно шукати, аналізувати й критично оцінювати інформацію. Діяльність

шкільних бібліотек охоплює формування фонду підручників за програмами Нової Української Школи, організацію бібліотечних уроків з інформаційної грамотності, відповідних тематичних тижнів, таких як, наприклад, Дитяча книга, а також літературних подій — казкотерапії, зустрічей з письменниками і так далі [39].

Сучасними шкільними бібліотеками активно використовуються та впроваджуються в роботу електронні каталоги ІКИ та цифрові ресурси, що в значній мірі допомагає підтримці освітнього процесу.

Все частіше шкільні бібліотеки стикаються з певними викликами, що пов'язані зі швидкими змінами в освіті та інформаційному середовищі. Процес цифрової трансформації навчання вимагає переходу до електронних ресурсів і онлайн-сервісів, водночас зберігаючи фокус на читацькій грамотності, що стає дедалі актуальнішою проблемою зважаючи на інтересу до книги. Бібліотеки змушені інтегруватися в освітні реформи, в той же час підтримуючи принципи Нового освітнього простору. Через обмежені бюджетні ресурси, шкільними бібліотеками ускладняється регулярне оновлення книжкових фондів, а також закупівля сучасного технічного обладнання. В свою чергу це сповільнює впровадження цифрових сервісів та знижує якість надання інформаційних послуг шкільними бібліотеками.

З метою підтримки шкільних бібліотек державні органи на регулярній основі впроваджують освітні ініціативи та конкурси. Зокрема, Міністерство освіти і науки щороку проводить Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека», який сприяє підвищенню престижу професії бібліотекаря та розвитку читацької й інформаційної культури учнів. Цей конкурс також є майданчиком для обміну кращими практиками між бібліотекарями, педагогами та адміністрацією шкіл. На місцевому рівні проводяться дні інформації, вікторини, онлайн-форуми та екскурсії для учнів. Деякі шкільні бібліотеки створюють власні сайти або блоги, що слугують віртуальними книжковими полицями для дистанційного навчання [40, 41].

Університетськими бібліотеками можна назвати спеціалізовані академічні інформаційні центри, що знаходяться при закладах вищої освіти. Основними користувачами таких бібліотек є студенти всіх рівнів, аспіранти та науково-педагогічні працівники. Університетські бібліотеки забезпечують доступ до наукової літератури, електронних журналів, баз даних, а також педагогічних і довідкових ресурсів, відіграючи ключову роль в розвитку у молодих дослідників навичок інформаційного пошуку та правильного оформлення наукових робіт.

Бібліотеки такого типу надають підтримку при підготовці випускних, наукових та аналітичних робіт, забезпечуючи доступ до актуальних джерел. У великих університетських центрах бібліотеки щороку обслуговують тисячі користувачів і реалізують освітні програми з медіа- та інформаційної грамотності для студентів і викладачів.

До основних викликів з котрими стикаються університетські бібліотеки можна віднести досить стрімкі зміни у видавничій сфері та перехід до цифрових технологій. Через це, аби залишатися конкурентоспроможними в умовах доступності Інтернету, бібліотеки впроваджують електронні каталоги, сервіси віддаленого доступу (e-delivery) та системи електронного документообміну, однак обмежене фінансування й повільна автоматизація уповільнюють ці процеси. Зменшення попиту на друковані видання стимулює розвиток електронних репозитаріїв і придбання ліцензій на цифрові колекції.

Ще одним завданням є збереження культурної та наукової спадщини при зростанні ролі оцифрування рідкісних фондів і архівів. Університетські бібліотеки змушені адаптуватися до нових освітніх форматів, створюючи віртуальні читальні зали та ресурси для змішаного навчання.

Університетські бібліотеки займаються активною підтримкою освітнього процесу і наукової діяльності, зокрема бібліотека Запорізького національного університету організовує семінари з інформаційних технологій для студентів різних спеціальностей. У Львівському національному університеті ім. І. Франка щороку оновлюються електронні ресурси, ведуться

довідкові блоги, а також проводяться літературні вечори з видавцями й авторські лекції. Під час війни наукові бібліотеки не лише забезпечують збереження цінних фондів, а й сприяють публікації досліджень українських науковців у відкритому доступі [42].

Отже, публічні, шкільні та університетські бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до знань, формуванні інформаційної культури та підтримці освіти в Україні. Попри виклики, пов'язані з цифровою трансформацією суспільства, обмеженим фінансуванням і війною, усі ці заклади продовжують адаптуватися, оновлюватися й залишатися активними центрами просвіти й розвитку громад.

3.2. Досвід зарубіжних бібліотек у формуванні інформаційної культури

Досвід зарубіжних бібліотек у формуванні інформаційної культури є цінним орієнтиром для модернізації бібліотечної справи в Україні. У багатьох країнах бібліотеки активно впроваджують цифрові сервіси, проводять тренінги з медіаграмотності та інтегруються в систему безперервної освіти. Ці практики демонструють, як бібліотеки можуть стати ключовими агентами інформаційної безпеки та розвитку критичного мислення.

У США, Канаді, Німеччині, Швеції, Японії та Австралії бібліотеки активно реалізують програми з розвитку цифрової, інформаційної та медіаграмотності. Ці країни мають розвинені бібліотечні системи з національними структурами та професійними асоціаціями, як-от American Library Association в США [43], австралійська ALIA [44] чи німецький Deutscher Bibliotheksverband [45]. Сучасні бібліотекарі орієнтуються не лише на популяризацію читання, а й на навчання користувачів навичкам ефективного пошуку, критичного оцінювання й використання інформації.

У США публічні бібліотеки активно працюють над подоланням цифрового розриву та розвитком цифрових навичок громадян. Наприклад, New York Public Library реалізує програму TechConnect [46], яка включає

понад 100 безкоштовних курсів з комп'ютерної грамотності — від базових навичок до кодування та цифрового дизайну. Boston Public Library впроваджує проєкт Tech Goes Home [47], завдяки якому десятки тисяч людей пройшли навчання та отримали пристрої з доступом до інтернету.

У Канаді бібліотеки теж виконують освітню функцію, наприклад Toronto Public Library створила Digital Innovation Hubs [48] — технічні простори з 3D-принтерами, мультимедійним обладнанням і курсами з програмування. Vancouver Public Library пропонує програму Digital Essentials [49] для дорослих, а в інших містах реалізуються міжпоколінні проєкти, де молодь навчає літніх людей користуванню комп'ютером і мережею.

На рівні професійних об'єднань, Public Library Association (PLA) у США включила цифрову, фінансову та медичну грамотність у свою стратегію до 2026 року. PLA пропонує платформу DigitalLearn.org з безкоштовними онлайн-курсами англійською та іспанською, а також грантову підтримку на цифрове навчання в громадах.

У Німеччині бібліотеки діють на регіональному й місцевому рівнях, активно просуваючи цифрову та медіаграмотність серед усіх вікових груп. Відомою ініціативою є гра FakeHunter, що навчає школярів критичному мисленню та виявленню фейкових новин. Для літніх людей реалізується проєкт Digitalkompass [50], у межах якого бібліотеки проводять цифрові тренінги та виїзні заняття у будинках для людей похилого віку. Підтримкою професійного розвитку бібліотекарів займається проєкт Netzwerk Bibliothek Medienbildung [51], спрямований на поширення медіаосвіти через бібліотеки у співпраці з педагогами.

У Швеції бібліотеки на муніципальному рівні зобов'язані сприяти розвитку цифрових навичок населення. Важливим кроком у цьому напрямі став національний проєкт Digital First [52], започаткований у 2018 році, метою якого стало бажання посилити спроможність бібліотек у підтримці цифрової грамотності. У рамках ініціативи проводили навчання бібліотечних працівників на основі запитів громади, особливо в сільських і малодоступних

регіонах. Завдяки цьому бібліотеки дедалі частіше стають сучасними цифровими хабами – місцями, де можна отримати допомогу з ІТ, пройти навчання чи скористатися технічними ресурсами.

Японські бібліотеки займаються активним розвитком інформаційної культури своєї держави завдяки активному впровадженню інформаційних технологій з акцентом на їхню доступність для усього населення. Одним із найбільш яскравих прикладів стала гібридна бібліотека Digi-Tosho Shinshu, що розташована в префектурі Нагано [53]. Це мережа з 99 фізичних бібліотек, що об'єднані між собою єдиною цифровою платформою з понад 20 тисяч електронних книг та аудіокниг. Така модель дозволяє мешканцям зручно читати й користуватися бібліотечними ресурсами в будь-який час і з будь-якого місця. Особливої актуальності даний проект набув з початком пандемії та низки стихійних лих, що охопили Японію в 2019 році. Додатково, в низці бібліотечних закладів місцева влада експериментує з впровадженням спеціальних роботів-гідів та автоматизованих систем роботи з відвідувачами, що свідчить про зацікавленість у процесі цифровізації бібліотек.

В Австралії бібліотеки також займаються активною підтримкою цифрової медіаграмотності для інформаційної культури середовища. Австралійська бібліотечна асоціація — ALIA разом із дослідниками RMIT розробила посібник із цифрової грамотності для мігрантів і громад з різними мовами, котрий кожна бібліотека має змогу адаптувати під місцеві потреби. Крім того, ALIA регулярно проводить національні опитування, щоб виявити рівень медіаграмотності серед населення Австралії. Результати таких опитувань в значній мірі допомагають формувати програми, що охоплюють теми захисту даних, критичного мислення та міжкультурної комунікації. Крім того, шкільні бібліотеки беруть участь у ініціативах на зразок Great School Libraries, що підкреслює важливу роль бібліотек у розвитку грамотності та творчості школярів [54].

Необхідно зазначити, що зарубіжні бібліотеки все активніше впроваджують сучасні технології для якіснішого надання послуг і залученню

нових користувачів. Наприклад, Нью-Йоркська публічна бібліотека в своїй роботі використовує штучний інтелект для персоналізованого добору ресурсів, підвищуючи їх популярність, а Chicago Public Library інтегрує VR і AR у свої програми, що дозволяє відвідувачам віртуально подорожувати та навчатися. Велика кількість бібліотек обладнує спеціальні мейкерспейси з 3D-принтерами, як, наприклад, Сіетлська публічна бібліотека, яка підтримує місцевих підприємців створенням прототипів.

Такі інновації також охоплюють екологічний аспект, наприклад, Boston Public Library впроваджено «розумні» системи управління енергоспоживанням, що скоротило витрати на 28 %. Такі ініціативи підтверджують готовність бібліотек до технологічних викликів і сучасних потреб користувачів.

Отже, зарубіжний досвід демонструє, що бібліотеки можуть бути не лише центрами знань, а й потужними осередками цифрової трансформації та соціального залучення. Вони активно підтримують розвиток інформаційної культури, адаптуючись до потреб різних груп населення та впроваджуючи інноваційні освітні практики. Цей досвід може стати цінним орієнтиром для розвитку бібліотек в Україні.

3.3. Тенденції розвитку бібліотек в умовах цифровізації та становлення інформаційної культури

В наш час під впливом цифрових технологій та інших змін в суспільстві, пов'язаних з формуванням інформаційної культури бібліотеки все більше зазнають глибокої цифрової трансформації. Процес цифрової трансформації бібліотек впливає не лише на зміни в інфраструктурі бібліотек, а й допомагає розширити їхню роль для суспільства як ключових інституцій збереження, обробки й поширення знань. Цифровізація постає як ключова основа для еволюції бібліотек у технічному та концептуальному плані.

Однією з найпомітніших тенденцій в контексті цифрової трансформації є перехід від традиційної до цифрової моделі обслуговування користувачів.

Бібліотеки працюють над активним електронних каталогів, цифрових архівів та систем віддаленого доступу до власних електронних ресурсів, що включає в себе повнотекстові бази даних, репозитарії, мультимедійні колекції. Завдяки цьому можливості користувачів у пошуку, отриманні та обробці інформації значно розширюються, адже вони мають змогу користуватися бібліотечними ресурсами незалежно від власного географічного місцезнаходження.

До ще однієї тенденції можна віднести розвиток бібліотек як культурно-освітніх центрів, головним напрямом діяльності яких стає розвиток інформаційної культури суспільства. У сучасних умовах бібліотека перестає бути звичним для нас «сховищем книг», адже в умовах розвитку інформаційної культури бібліотеки вона трансформуються у простір, де відбувається інтерактивна взаємодія з інформацією, формуються навички критичного мислення, інформаційної гігієни та цифрової грамотності. За допомогою впровадження освітніх проектів, тренінгів, клубів за інтересами, виставок та інших публічних заходів, бібліотеки сприяють підвищенню інформаційної компетентності громадян.

Крім того, за бібліотеками можна побачити їхню інтенсивну інтеграцію у глобальні інформаційні мережі. Все частіше бібліотеки приймають участь у національних та міжнародних проектах (наприклад, проекти оцифрування культурної спадщини, чи об'єднання бібліотечних фондів у відкриті електронні системи), що дозволяє в процесі розширити доступ до знань та залучити ширшу аудиторію до бібліотечних сервісів.

Бібліотеки все більше використовують інноваційні цифрові технології у власній сфері управління, серед яких можна виділити використання штучного інтелекту чи блокчейнів у своїй роботі. Завдяки цьому значно покращується оптимізація бібліотечних процесів та стає простіше виконувати такі операції, як каталогізація, ведення обліку користувачів та аналітики читацької активності. Завдяки цьому також зростає й попит на фахівців роботи в цій сфері — інформаційних менеджерів, цифрових бібліотекарів, медіаосвітян.

Сучасні бібліотеки виступають за відкритість бібліотечних просторів та дотримання інклюзивності, створюючи зручні та комфортні умови роботи для різних категорій користувачів — студентів, дослідників, дітей, людей з інвалідністю. Бібліотеки намагаються дотримуватися концепції «третього місця» в своїй роботі та стають простором, котрий не можна назвати ні домом, ні роботою, але сприяє соціалізації та самореалізації охочих.

Для становлення інформаційного суспільства бібліотеки також відіграють значну роль у збереженні цифрової культурної спадщини. Бібліотеки займаються оцифруванням унікальних документів, рукописів, періодичних видань та візуальних матеріалів, сприяючи їхній доступності та збереженню для майбутніх поколінь, що є важливою складовою глобальної стратегії сталого розвитку населення.

Розвиток бібліотек в добу цифрової трансформації можна охарактеризувати їхньою багатогранністю, адже бібліотеки не тільки беруть участь у технічній модернізації та концептуальній перебудові, а також намагаються знайти нові підходи до взаємодії з користувачами. Під час процесу цифровізації бібліотеки перетворюються на провідників інформаційної культури та стають дієвими учасниками процесів соціальної інтеграції, освіти та культурного розвитку для користувачів бібліотечними ресурсами.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження змісту, напрямів та перспектив діяльності бібліотек у формуванні інформаційної культури суспільства були окреслені теоретичні засади поняття інформаційної культури, проаналізована роль бібліотек у її розвитку та виявлено сучасні тенденції трансформації бібліотечної сфери в умовах цифровізації.

Визначено, що інформаційна культура є складним багатоаспектним явищем, яке поєднує в собі здатність особистості та суспільства ефективно знаходити, аналізувати, критично оцінювати, використовувати й передавати інформацію. Було розглянуто, що інформаційна культура включає як технічні навички роботи з інформацією, так і етичні, правові, культурні аспекти її споживання. Інформаційна культура постає як ключовий чинник в питанні модернізації суспільства, оскільки саме від рівня обізнаності громадян, їхньої можливості отримання доступу до знань та вміння правильно використовувати ці знання залежить ефективність соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. У цьому випадку бібліотеки виконують важливу соціальну місію, а саме забезпечують вільний доступ до якісної, достовірної та актуальної інформації для всіх верств населення.

Досліджено основні напрями діяльності бібліотек у сприянні розвитку інформаційної культури. Сучасна бібліотека реалізує інформаційну, освітню, культурну, комунікативну та інтеграційну функції, стаючи активним учасником формування інформаційної культури суспільства. Під впливом цифрової трансформації змінюються формати обслуговування — з'являються електронні бібліотеки, віддалені сервіси, персоналізовані рекомендаційні системи. Особливо важливою стає освітня та просвітницька функція бібліотек, що реалізується через організацію тренінгів з медіаграмотності, інформаційної безпеки, критичного мислення. Таким чином, бібліотеки сприяють не лише

інтелектуальному розвитку особистості, а й підвищенню рівня її інформаційної відповідальності.

Окреслено сучасні виклики та перспективи функціонування бібліотек у контексті цифрової доби. Було виявлено, що різні типи бібліотек — публічні, шкільні, університетські — мають власну специфіку у формуванні інформаційної культури, проте всі вони прагнуть до інтеграції інновацій та персоналізації послуг. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчив ефективність практик, пов'язаних з відкритим доступом до наукових знань, цифровими репозитаріями, мультимедійними просторами, а також інституціоналізованими програмами з підвищення цифрової грамотності населення. Тенденції розвитку бібліотек свідчать про їхню трансформацію у динамічні інформаційні та комунікаційні центри, що гармонійно поєднують традиційні функції з цифровими інноваціями.

Загалом результати дослідження підтверджують, що бібліотеки залишаються незамінними інституціями у процесі становлення інформаційного суспільства. Вони не лише сприяють збереженню й поширенню знань, а й активно формують інформаційно компетентного, критично мислячого та соціально відповідального громадянина. Перспективи подальшого розвитку бібліотек пов'язані з подоланням цифрової нерівності, підвищенням інформаційної грамотності населення, а також активною участю бібліотек у культурній, освітній та науковій діяльності на національному та глобальному рівнях.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Кононович І. В. Інформаційні революції. ієрархічна класифікація інформації. Цифрові технології. 2010. № 8.
2. Тріфаніна Л. С. Виникнення та розвиток інформаційної культури. Соціальна педагогіка. 2016. № 22.
3. Воробйов Г. Г. Інформаційна культура в управлінській праці : монографія. М. : Економіка, 1971. 106 с.
4. Єршов А. П. Інформація: від комп'ютерної грамотності учнів до інформаційної культури. Комуніст. 1982. № 2. С. 82–92.
5. Макарова Н. В. Фінанси та статистика : підручник. М., 1998. 768 с.
6. Суханов А. П. Інформація та прогрес : монографія. Н. : Наука, 1998. 192 с.
7. Семенюк Є. П. Інформатизація суспільства: культура та особистість. Науково-технічна інформація. 1993. № 1. С. 1–3.
8. Морзе Н. В. Інформаційна культура та її складові. Українська педагогіка. 2009.
9. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури вчителів: проблеми та перспективи. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : наук. праця. Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2006. 38 с
10. Digital skills critical for jobs and social inclusion. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/digital-skills-critical-jobs-and-social-inclusion#:~:text=Digital%20skills%20are%20defined%20as,and%20social%20activities%20at%20large> (date of access: 30.04.2025).
11. Middlemass K., Sanchez G. Misinformation is eroding the public's confidence in democracy. Brookings.
12. Facts and Figures 2024 - Internet use. ITU: Committed to connecting the world. URL: <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2024/11/10/ff24->

internet-

use/#:~:text=In%202024%20fully%205,connectivity%20remains%20a%20distant%20prospect (date of access: 01.05.2025).

13. Дослідження цифрової грамотності в Україні. Дія. Освіта. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf.

14. Баловсяк Н. Від шалених інвестицій до розчарування. Що відбувається з обіцяною «революцією» штучного інтелекту. Куншт. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/vid-shalenykh-investytsiy-do-rozcharuvannia-shcho-vidbuvayetsia-z-obitsianoiu-revoliutsiyeiu-shtuchoho-intelektu>.

15. Interfax-Ukraine. Лише 12% українців користувалися бібліотеками за останні 12 місяців - дослідження. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/933246.html> (дата звернення: 14.05.2025)

16. Чорноволенко Л. І. Місія публічних бібліотек. Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського. URL: https://library.pl.ua/nashi_vidannja/inshi_vidannja/misija_publichnikh_bibliotek/

17. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». Фахівцю бібліосервісу. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=1495> (дата звернення: 12.05.2025).

18. Таланчук О. Б. Роль електронних бібліотек у формуванні інформаційно-освітнього простору університету. : навч. посіб. Хмельницький, 2009.

19. Чурікова В.О. Роль бібліотек у формуванні інформаційної культури суспільства. Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері. 2024. 121-123 с.

20. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

21. Бібліотеки – Хаби цифрової освіти. Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/resursy/biblioteku-khaby-tsyfrovoi-osvity>
22. Турянцева Н. Цифрова трансформація бібліотек: тенденції та виклики. 2024. С. 224–238.
23. В Україні повноцінно запрацював додаток “Українська цифрова бібліотека” (УЦБ), розробником якого є Український інститут книги. Дубенська районна державна адміністрація Рівненської області. URL: <https://dubnorda.rv.gov.ua/news/v-ukraini-povnotsinno-zapratsiuvav-dodatok-ukrainska-tsyfrova-biblioteka-utsh-rozrobnykom-iakoho-ie-ukrainskyi-instytut-knyhu> (дата звернення: 15.05.2025).
24. Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. : підручник. 2-ге вид. 2021.
25. Мобільний застосунок bibliotime як онлайн-сервіс бібліотек України для юнацтва, молоді - Державна бібліотека України для юнацтва. Державна бібліотека України для юнацтва - State Library of Ukraine for Youth. URL: <http://4uth.gov.ua/the-bibliotime-mobile-application-is-an-online-service-of-ukrainian-libraries-for-youth/> (дата звернення: 15.05.2025).
26. Томашевська В. Для українців розробили безкоштовну онлайн-бібліотеку для дітей Library For All Ukraine. Київвлада. 2023. 20 листоп. URL: <https://kyivvlada.com.ua/news/dlya-ukraintsiv-rozrobili-bezkoshtovnu-onlajn-biblioteku-dlya-ditej-library-for-all-ukraine/>.
27. Горєва В., Кулаковська Т. Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану: пріоритети, завдання, результати. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: http://np.nbuv.gov.ua/cgi-bin/np/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=NP&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2024_72_7
28. Дія.Освіта – Мережа хабів. Дія.Освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/hubs> (дата звернення: 15.05.2025).

29. Половинчак Ю., Берегельський А., Волошин Д. Діяльність бібліотек в умовах пандемії COVID-19 : наук. дослідж. 4-те вид. Київ : НБУВ НАН, 2023
30. Послуги бібліотеки під час карантину. Бібліотека Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського. URL: <https://www.tdmu.edu.ua/library/послуги-бібліотеки-під-час-карантину/>
31. Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни : науковий реферативний огляд / відп. ред. С. С. Гарагуля ; кол. авторів. Київ, 2024. 259
32. Бібліоміст. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Бібліоміст> (дата звернення: 15.05.2025).
33. Безкоштовний освітній онлайн-курс для бібліотекарів «Бібліотека – відкритий публічний простір». Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/golovniy-treningoviy-centr/dystantsiini-kursy/4405-bezkoshtovnyi-osvitnii-onlain-kurs-dlia-bibliotekariv-biblioteka-vidkryti-publichnyi-prostir>.
34. Мацей О. О. Бібліотека в освітньому просторі. Інформаційне суспільство. Формування інформаційної культури : інформ. бюл. для працівників б-к / ред.: Т. К. Онищук, О. О. Костюк ; Голов. ред. О. Б. Айвазян. 11-те вид. Хмельницький : ХНУ, 2011. 68 с.
35. Грішина Д. Територія можливостей: як наукова бібліотека в Києві стала місцем зустрічі молоді. Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/59474/>
36. Учасники проєктів Вікімедіа. Бібліотеки України – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бібліотеки_України (дата звернення: 15.05.2025).
37. Ославська С. Місія – втримати читача. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/28112#:~:text=В%20Україні%20діє%20понад%2018,якщо%20вже%20не%20привабити%20нових> (дата звернення: 03.05.2025).

38. Ржеузький А. Дистанційні послуги бібліотек України загальнодержавного значення. Бібліотекознавство, Документознавство, Інформологія. 2022. Т. 18, № 4. С. 11–16.
39. Бібліотерапія. URL: <https://shkolanan3.jimdofree.com/шкільна-бібліотека/бібліотерапія/>.
40. Формування інформаційної культури учнів в шкільній бібліотеці. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-informaciyno-kulturi-uchniv-v-shkilniy-biblioteci-211843.html>
41. Всеукраїнський конкурс «Шкільна бібліотека». Міністерство Освіти і Науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/olimpiadi-ta-konkursi/konkursi/konkursi-dlya-pedagogiv/vseukrainskiy-konkurs-shkilna-biblioteka#:~:text=Метою%20конкурсу%20є%20підтримк>.
42. Університетська бібліотека організувала книжкові експозиції для спеціальностей - ЗНУ. Запорізький Національний Університет. URL: https://www.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=60697&lang=ukr&news_code=universitetska-biblioteka-organizuvala-knizhkovi-ekspozitsiyi-dlya-spetsialnostej (дата звернення: 16.05.2025).
43. American Library Association. American Library Association. URL: <https://www.ala.org/> (date of access: 06.05.2025).
44. The Australian Library and Information Association - Sectors. The Australian Library and Information Association - Sectors - ALIA. URL: <https://www.alia.org.au/> (date of access: 06.05.2025).
45. dbv Startseite. dbv Deutscher Bibliotheksverband. URL: <https://www.bibliotheksverband.de/> (date of access: 06.05.2025).
46. NYPL TechConnect Classes. The New York Public Library. URL: <https://www.nypl.org/techconnect> (date of access: 06.05.2025).
47. Tech Goes Home | Digital Equity | Training, Access, Technology. Tech Goes Home. URL: <https://www.techgoeshome.org/> (date of access: 06.05.2025).

48. Digital Innovation Hubs. Toronto Public Library. URL: <https://www.torontopubliclibrary.ca/using-the-library/computer-services/innovation-spaces/digital-innovation-hubs.jsp> (date of access: 06.05.2025).
49. Digital Essentials | Vancouver Public Library. Home | Vancouver Public Library. URL: <https://www.vpl.ca/program/digital-essentials> (date of access: 06.05.2025).
50. Über uns. Digital-Kompass. URL: <https://www.digital-kompass.de/ueber-uns> (date of access: 06.05.2025).
51. Netzwerk Bibliothek Medienbildung. Netzwerk Bibliothek Medienbildung. URL: <https://netzwerk-bibliothek.de/> (date of access: 06.05.2025).
52. Digital First! Reform in the Swedish Public Sector | Digital Watch Observatory. Digital Watch Observatory. URL: <https://dig.watch/resource/digital-first-reform-in-the-swedish-public-sector> (date of access: 06.05.2025).
53. Innovation in Japan: Unique “hybrid library” uses digital to reach more of the community - OverDrive. OverDrive. URL: <https://company.overdrive.com/2023/03/02/innovation-in-japan-unique-hybrid-library-uses-digital-to-reach-more-of-the-community/> (date of access: 06.05.2025).
54. Digital and information literacy. ALIA Library. URL: <https://read.alia.org.au/digital-and-information-literacy#:~:text=Great%20School%20Libraries:%20Case%20Studies> (date of access: 06.05.2025)